

ТАҚРИЗИ

муқарризи ҳолис ба диссертатсияи Раҳимов Абдулқосим Ибрагимович дар мавзуи «Таҳқиқи муқоисавии унсурҳои луғавии мовароуннаҳрии «Ғиёс-ул-луғот» бо лаҳҷаҳои муосири ҷанубиву шимолии тоҷикӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқобилавӣ

Тавре, ки маълум аст, масъалаи робитаҳои унсурҳои луғавии мовароуннаҳрии «Ғиёс-ул-луғот» бо лаҳҷаҳои муосири ҷанубиву шимолии тоҷикӣ то ба имрӯз ба сифати таҳқиқоти алоҳида пажӯҳиш нагардидааст. Таҳқиқи масъалаи ҷавқ мубрам буда, он метавонад дар муайянсозии роҳҳои мухталифи ба таҳаввулот дучор гардидани унсурҳои қуҳан дар лаҳҷаҳои муосири ҷанубиву шимолии тоҷикӣ, мақому мавқеи ҳодисаҳои фонетикӣ дар таҳаввулоти онҳо, бартарияти боқимонии унсурҳои луғавии эронӣ нисбат ба иқтибосӣ кӯмак намояд.

Маҳз чунин ҳолат имрӯз боис гардидааст, ки Раҳимов Абдулқосим Ибрагимович дар қори диссертатсионии мазкур барои омӯзиши хусусиятҳои зикри унсурҳои луғавии аслии тоҷикӣ ва иқтибосӣ (аз забонҳои дигари эронӣ, арабӣ, туркӣ, ҳиндӣ)-и «Ғиёс-ул-луғот», усулҳои пойдормонии онҳо дар лаҳҷаҳои муосири ҷанубиву шимолӣ, инчунин истифодаи унсурҳои лаҳҷавӣ ҳамчун маводи эзоҳбанда ва зикри онҳо аз забони муаллифи луғатнома тадқиқоти алоҳидаеро ба таври шоиста анҷом диҳад.

Қои зикр намудан аст, ки муҳақиқ як навоварие дар илми забоншиносии тоҷик ворид намуда, муваффақ бар он гардидааст, ки нахустин маротиба дар асоси маводи яке аз муътабартарин луғатномаҳои қарни XIX робитаи унсурҳои луғавии он бо лаҳҷаҳои муосири ҷанубиву шимолии тоҷикро мушаххасан нишон диҳад.

Дар автореферати диссертатсия муҳақиқ таъкид менамояд, ки ба баррасии робитаи забони «Ғиёс-ул-луғот» бо лаҳҷаҳои муосири ҷанубиву шимолии тоҷикӣ даст зада, дар ҷараёни таҳлил кӯшиш намудааст, ки сабабҳо, усулҳо ва хусусиятҳои боқимонии унсурҳои луғавии дар луғатномаи мазкур истифодагардидаро дар лаҳҷаҳои ҷанубиву шимолии ҳозираи тоҷикӣ ба риштаи таҳлил кашад.

Мутобиқ ба усули таҳқиқ маводи «Ғиёс-ул-луғот»-и Ромпурӣ гирдоварӣ шуда, гоҳ-гоҳ бо мақсади инъикос намудани пешгузаштаи иддае аз калимаҳо онҳо бо маводи баъзе фарҳангномаҳои қадиму муосир, мисли «Ҷароғи ҳидоят»-и Орзу, «Луғатнома»-и Деххудо, «Фарҳанги забони тоҷикӣ», «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ва ҷанди дигар муқоиса карда шудааст, ки аҳамияти муҳими илмию назариявӣ дорад.

Муаллиф тамоми талаботҳои, ки барои автореферати диссертатсия муайяну муқаррар шудаанд, риоя карда, дар сатҳи хеле баланди илмӣ таълиф намудааст, ки фарогири мундариҷаи асосии кори мазкур буда, далели он аст, ки муҳақиқ тавонистааст дар асоси мавод оид ба маҳфузмонии унсурҳои луғавии мовароуннаҳрии «Ғиёс-ул-луғот» бо лаҳҷаҳои муосири ҷанубиву шимолии тоҷикӣ назари илмии худро ибраз кунад ва дар забоншиносии қиёсӣ-таърихӣ баъзе нуқтаҳои ҷолибро баён созад.

Бояд гуфт, ки ҳаҷми рисола низ ба талабот ҷавобгӯӣ буда, он аз муқаддима, се боб, хулоса ва феҳристи осори таҳқиқии истифодагардида иборат буда, ҳаҷми умумии он фарогири 161 саҳифаҳои ҷопи компютери мебошад.

Як нигоҳи иҷмолий ба мундариҷаи кор шаҳодати он аст, ки резакории мавзӯҳо барои амиқ омӯхтани муаммои дар пеш гузошта мусоидат кардааст.

Муаллифи рисола тавонистааст, ки ҷанбаҳои назариявии масъаларо муайян намуда, асару мақолаҳои олимони намоёни ватаниву хориҷиро ба риштаи баҳс кашад ва зимни он андешаронӣ намояд.

Яке аз аҳамияти рисола дар он аст, ки метавон натиҷаҳои онро дар оянда ҳангоми таълифи осори таҳқиқӣ доир ба лаҳҷашиносии таърихӣ, таърихи забонҳои эронӣ, эҷоди фарҳангномаҳои этимологӣ истифода бурд.

Раҳимов Абдулқосим Ибрагимович баъди дар муқаддимаи рисола роҷеъ ба мубрамии мавзӯ, дараҷаи омӯхта шудани он вазифаҳои дар наздаш гузошташуда, навоварии тадқиқот, аҳамияти назариву амалии кор ва мисоли инҳо андешаронӣ кардан ба таҳлили маводи гировардаи хеш мепардозад.

Боби нахусти рисола «Муносибати Муҳаммад Ғиёсуддин ба унсурҳои лаҳҷавӣ» ном дошта, муаллиф дар се фаслу ду зерфасли он дар хусуси Муҳаммад Ғиёсуддин ва мансубияти маҳаллии вожаҳо, мавридҳои истифодаи вожаҳои лаҳҷавӣ дар «Ғиёс-ул-луғот», истифодаи вожаҳои лаҳҷавӣ аз тарафи муаллифи «Ғиёс-ул-луғот», шарҳи воҳидҳои фразеологӣ лаҳҷавӣ дар «Ғиёс-ул-луғот» далелҳои мушаххас нишон додааст. Дар ин боби рисола андешаҳои Ромпурӣ дар мавриди маҳз ба кадом минтақаи Мовароуннахр, Хуросону Эрон ва монанди инҳо таалук доштани чунин воҳидҳои луғавӣ баррасӣ гардида, вижагиҳои ҳар кадомашон ба таври возеҳу равшан нишон дода шудааст.

Боби дуюми рисола «Муқоисаи вожаҳои қадими эронӣ ба «Ғиёс-ул-луғот» бо маводи лаҳҷаҳои ҷанубиву шимолии муосири тоҷикӣ» номгузорӣ шуда, дар он таҳлили пойдормонии унсурҳои луғавӣ бостонӣ ба ҳамон шакли дар «Ғиёс-ул-луғот» мустаъмал, инчунин боқимонияшон ба гунаи таҳаввулӯфта ё бо дигаргунӣ маъно баррасӣ шудаанд. Зербобҳои ин боб ба масъалаи корбурди унсурҳои луғавӣ нодире дар лаҳҷаҳои муосири тоҷикӣ бахшида шудааст, ки онҳоро аз таркиби луғавӣ забони адабии ҳозираи тоҷикӣ пайдо намудан бисёр

душвор аст. Таваччуҳи муҳақиқ бештар ба қисме аз ин гуна калимаҳо равона гардидааст, ки умри зиёда аз ҳазорсола дошта, дар тӯли чунин даврони дуру дароз қариб бе тағйири шаклу маъно то рӯзгори мо омада расидаанд. Дар баробари калимаҳои дигар, ба сифати мисол диссертант ин ҷо шарҳи феъли калкал (кардан)-ро дар «Ғиёс-ул-луғот» ва истифодаашро дар лаҳҷаҳои шимолӣ, мисли Хучанд, Конибодом, Исфара, меорад, ки «сарзаниши саҳт кардан», «аз чор тараф ба касе дарафтодан»-ро дар лаҳҷаи Бухоро ба маънои «мағал кардан, ғалоғула намудан»-ро, аммо дар лаҳҷаҳои ҷанубӣ чор тобиши маъноиро, ки соҳиб гардидааст, инҳо: мағал, ғайбат, мазоҳ (масхара), овоза паҳн карданро соҳиб гардидааст.

Махсусан дар ҳамин боб муҳақиқ ба масъалаи таҳаввулоти шаклии вожаву ибораҳои дар «Ғиёс-ул-луғот» мустаъмал дар тӯли мавҷудияташон андешаҳои асоснок оварда, онҳо бо маводи лаҳҷаҳои зикргардида қиёс карда шудаанд.

Дар ҷаҳор фаслу ду зерфасли боби сеюм, ки «Муқоисаи вожаҳои иқтибосии «Ғиёс-ул-луғот» бо маводи лаҳҷаҳои ҷанубиву шимолии муосири тоҷикӣ» ном дорад, Раҳимов Абдулқосим Ибрагимович дар заминаи маводи гировадаи ҳеш воҳидҳои луғавиеро, ки дар «Ғиёс-ул-луғот» эзоҳ ёфтаанд, ки онҳо ё ба забони портӣ, ё ба суғдӣ, ё ки ба забонҳои дигари ғарбӣ / шарқизабонӣ мансуб ҳастанд бо овардани далелҳои мушаххас нишон додааст. Маҳз дар ин боб муҳақиқ қайдҳои алоҳидаи муаллифи «Ғиёс-ул-луғот»-ро роҷеъ ба калимаҳои забонҳои бегона, ки баъди ба забони дигар дохил шуданашон ба кор рафта, бо мурури замон маънояшон дигар мешавад, яъне дар забони иқтибосгиранда ба маъное истифода мешавад, ки чунин маъно дар забони асл вучуд нест, бо овардани далелҳои возеҳу равшан зикр менамояд.

Аз таҳлили масъалаи тазаккурёфта муаллифи рисола ба чунин бардошт расидааст, ки «Ғиёс-ул-луғот»-и Ромпурӣ дар байни

фарҳангномаҳои пешазинқилобӣ вазиҳои луғатномаи
ҷамъбастанандаеро иҷро намуда, тамоми захираи луғавии то он замон
гирдомадаро дар худ фаро гирифтааст. Ҷамаи воҳидҳои луғавии дар
«Ғиёс-ул-луғот» зикршуда ҳоло дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ дар шакли
маъноҳои гуногун боқӣ монда, баъзеи онҳо имрӯз бе тағйири шакли
маъно, ҳиссаи дағар бо дигаргунии шакли, гурӯҳи сеюм бо таҳаввулот
шакли маъно ва қисми чорум бо маҳфуз мондани яке аз маъноҳои
куханашон дар забони мардуми тоҷик ба кор мераванд.

Ҷамин тавр, таҳқиқоти диссертатсионии Раҳимов А. И. бозгӯи он
аст, ки рисола ба сабки мутобиқ ба меъёрҳои илмӣ навишта шудааст.

Қобили тазаккур аст, ки сарфи назар аз дастовардҳои илмии
диссертатсияи номзатии Раҳимов А.И. дар саҳифаҳои он як қатор
нуқсонҳо роҳ ёфтаанд, ки зикри онҳо барои беҳбуди сифати кори илмӣ аз
манфиат холи нахоҳад буд:

1. Бо вучуди кӯшишҳои пайгирона муаллиф ҳангоми нишон
додани мансубияти маҳаллии баъзе калимаҳо ба иштибоҳ роҳ
дода, бархе аз вожаҳои умумихалқиро ҳамчун лаҳҷавӣ шарҳ
додааст.
2. Дар ҳолатҳои алоҳида рақами баъзе осори илмӣ бо феҳристи
адабиёти истифодашуда мувофиқат намекунад.
3. Дар баъзе саҳифаҳои рисола такрори фикр мушоҳида мешавад.
4. Диссертатсия бо забони хуби илмӣ навишта шудааст, вале дар
саҳифаҳои алоҳида ғалатҳои имлоӣ, китобат ва услубӣ ба назар
мерасад.

Нуқсонҳои зикршуда ислоҳпазир буда, қимати илмии рисоларо
ҳаргиз коста намегардонанд ва дастовардҳои илмию назариявии
муҳаққиқро кам намекунанд.

Умуман рисолаи диссертатсионии Раҳимов Абдулқосим
Ибрагимович кори илмии пурра баанҷомрасида маҳсуб гардида,
аҳамияти калони илмӣ-назариявӣ дорад ва ба талаботи Комиссияи Олии

Аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон посухгӯ буда,
муаллифи он шоистаи дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
филология, аз рӯи ихтисоси 10.02.20-Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ,
қиёсӣ ва муқобилавӣ мебошад.

Муқарриз:

номзади илми филология, дотсенти
кафедраи забонҳои тоҷикӣ ва русии
Донишқадаи иқтисод ва савдои
Донишгоҳи давлатии тиҷорати
Тоҷикистон дар шаҳри Хучанд
Тел.: 92-706-19-68



Холшехова Сарвар Аҳмадҷонова

**Имзои Холшехова Сарвар Аҳмадҷонова ро
тасдиқ менамоям.**

Мудири шӯъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи
давлатии тиҷорати Тоҷикистон



Маҳмудов Ш. У.

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ҳиёбони Исмоили Сомонӣ, 169
E-mail: info@iet.tj. Тел.: 6-03-21